УДК 81`27

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕСИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І ЗАСВОЄННЯ НЕОЛОГІЗМІВ

Олег СЕМЕНЮК (Кіровоград, Україна)

На сучасні мови все більше впливають чинники, які є наслідком розвитку комунікації. Динаміка способів передавання інформації, умов її фіксації й зберігання, домінанта суб'єктивного фактора в формуванні текстів у комунікаційному просторі, призводять, зокрема, до певного спрощення механізмів адаптації і нормативного засвоєння нових лексичних елементів. Особливо помітно це при аналізі сучасного актуального лексикону, розгляді ключових слів доби.

Ключові слова: *актуальний лексикон, неологізми доби, інтернет-комунікація, соціальні перетворення, художні тексти.*

The current state of languages is being more and more influenced by the factors resulting from communication development. Dynamics of transmitting information, conditions of its fixing and storing, dominance of subjective factor in text shaping within communicative space, lead, for instance, to certain simplification of the mechanism of adaptation and normative adoption of new lexemes. The latter is particularly evident while analyzing the current lexicon, examining the key words of the period.

Keywords: *current lexicon, neologisms of the period, internet-communication, social transformations, fiction texts.*

Динаміка розвитку сучасного суспільства, особливо його сегментів, пов'язаних із комунікацією (обміном інформацією, інформаційними потоками), примушує вчених, викладачів вищої школи вносити корективи в деякі хрестоматійні лекційні тези.

Зазвичай, при вивченні тем, пов'язаних із розвитком лексичного складу мов, часто наголошується на певній «стандартній» схемі: поява новотвору в мовленні (певному жанрі дискурсу), його поширення і популяризація, зокрема й у різних жанрах публіцистичного стилю, потім фіксація в словниках і входження до узусу.

Винятки можуть бути, але їх небагато, особливо в періоди соціальних перетворень, коли «неологізми на годину» – слово або вираз – з'являються разом із явищем, функціонують у мовленні певний час, а потім зникають, іноді навіть не потрапивши до словників. Але маємо констатувати, що час змінює деякі сталі уявлення, зокрема й про класичну схему *суспільство – мовлення – мова – суспільство* (неологізм – адаптація – норма), і про можливість особистості впливати на мовну норму тощо.

Мета нашої статті – проаналізувати деякі чинники сучасної комунікації, що впливають на динаміку процесів засвоєння та функціонування актуальних для нашого часу лексичних і фразеологічних одиниць (неологізмів доби).

При викладанні тем, пов'язаних із соціальними факторами в мові, взаємодією мови й суспільства, зазвичай акцентують увагу на тому, що найбільш яскраво екстралінгвальні фактори, які впливають на мовні одиниці та явища, виявляються в періоди соціальних, культурних, технічних революцій, і, якщо порівняти мовні процеси, що мають місце в такі періоди, то виявиться багато спільного, незалежно від мови, країни, часу. І це закономірно, тому що мова як суспільне явище взаємопов'язана з законами розвитку та змін суспільства.

Більшість досвідчених лекторів звертає увагу студентів на те, що перші, вагомі та науково обґрунтовані дослідження стану та сутності мови, оновлення лексичного складу в період перетворень, належать французьким ученим. Цим вони завдячують революції, що залишила помітний слід і в історії Франції, і в історії мови.

Революція збагатила мову новими лексичними та фразеологічними одиницями, які були зафіксовані впродовж десятиліття як словниками неологізмів Р.Шантро (1790 р.), Л.Снетлажа (1795 р.), Х.Ф.Рейнгардта (1796 р.), Л.С.Мерсьє (1801 р.), так і, дещо пізніше, академічним словником французької мови. Окрім привнесення нових лексем, революційна

доба змінила соціально-ідеологічне, стилістичне забарвлення цілих прошарків лексики, фразеології, порушила рівновагу стилів, сприяла появі нових мовленнєвих жанрів.

В одному з найбільш ґрунтовних для свого часу досліджень стану французької мови періоду Великої революції («Мова і революція») Поль Лафарг, аналізуючи процеси, які спостерігалися в лексиці й фразеології, акцентуючи увагу на нових жанрах публіцистики та ораторського мистецтва, звертав увагу на роль окремих особистостей у соціалізації мовних явищ [5].

До словників, газет і листівок відповідного часу зверталися письменники, які відтворювали атмосферу революційних часів у художніх творах. В.Гюго, О.Дюма, Ч.Діккенс, А.Франс, Л.Фейхтвангер, С.Цвейг та інші, пропускаючи крізь фільтри літературної норми та мовного смаку революційну лексику (зокрема неологізми), певним чином «популяризували» її серед читачів. Monarchiste, Royaliste, Orleaniste, Feuillant, Cordelier, girondiste, jacobin, fructidorien, generalist; decreter, fractionner, atheiser; pantheonisation, popularite, thermidorien – використання цих та інших неологізмів у художніх творах, зокрема і як прийом створення «кон'юнктурного» фону, остаточно закріплювало їх у мовному середовищі, поширювало в перекладах за межі певної лінгвокультури.

Загальновідомо, що свої словесні маркери має кожний історичний період. Виконуючи функцію позначення соціально-актуальних явищ, реалій, вони займають важливе місце в дискурсі відповідної епохи, активно вживаються в засобах масової інформації, є невід'ємною частиною мови політики, пропаганди і побутового спілкування. Спочатку такі одиниці вирізняються новизною, виразністю. Поступово, в результаті масового вживання, новизна зникає, лексичні одиниці стають «цеглинками» певного обов'язкового ситуативного дискурсу.

Письменники, як мовні особистості, що особливо гостро відчувають вагу кожного слова, активно використовували й використовують «кон'юнктурну» функціональність лексичних маркерів у текстах. Вони і частинка історичної доби, і фактор характеристики індивідуального мовлення персонажа, й елемент відтворення лінгвокультурної ситуації.

Так, для Володимира Винниченка та його персонажів на початку XX століття маркерами епохи були слова *резолюція, конституція, інтелігенція* та ін.: «Горе, тепер, Олю, та й годі: куди не поїдь, скрізь у поїзді тільки й чуєш: *революція, резолюція, конституція, інтелігенція*!» [2, с. 152].

Для Павла Загребельного і персонажів його творів наприкінці XX століття ключовими словами періоду були лексичні одиниці типу *гласність, демократизація, перебудова* тощо: «Розвели *гласність* на свою голову! *...Демократизація*!... *Консолідація! ... Плюралізм*! ... *Нове мислення*!...» [3, с.160].

І революційний період, і доба перебудови традиційно «зафіксувалися» у великій кількості словників. Схема, яка між кожним етапом передбачає певний час для засвоєння, адаптації, фільтрації мовним смаком і нормою, діє, однак «вимір» цього часу значно скорочується.

На сьогодні все відбувається ще набагато швидше. Одним із чинників такого «хронотопного стискання» є те, що до телебачення, різноманітних ЗМІ активно приєднався Інтернет, особливо, такий його сегмент як соціальні мережі типу *Twitter* та *Facebook*, що значно скорочують паузи між періодами засвоєння й адаптації слів та виразів, не даючи іноді мовленнєвому смаку й канонам мовної норми втрутитися в процес засвоєння неологізму узусом.

Ознакою XXI століття є те, що актуальні лексичні одиниці «розповсюджуються» й унормовуються за «сприянням» різноманітних текстів, зокрема й художніх, швидше, ніж традиційними кодифікаційними засобами (тому й найбільш актуальний тип сучасних словників – електронні, он-лайнові).

Для прикладу, можна згадати, як з'явився і з якою швидкістю розповсюдився неологізм «*тітушки*». Подія, сюжет на ТБ та його поширення з коментарями в Інтернеті, зокрема на ресурсі «Youtube» – і вже за декілька днів новотвір, похідний від власного імені, став загальновживаним, а згодом отримав різноманітні відтінки значення, варіанти стійких сполучень і граматичних форм: *тітушки, тітушка, тітушко; політичні тітушки, кримінальні тітушки, айтітітушки* тощо. Терміну вже присвячена ґрунтовна стаття у «Вікіпедії» з великою кількістю перехресних посилань і довідкового матеріалу. І це лише

один із багатьох прикладів, який розставляє нові акценти не тільки в питаннях про особливості формування актуального лексикону, але й про можливість окремої особистості (яка володіє комунікаційними ресурсами чи технологіями) впливати на норму, мовний смак тощо.

У лексиці сучасної мови формується щільніший кон'юнктурний шар «ключових слів моменту», які продукуються в масовому дискурсі й розповсюджуються різноманітними технологічними каналами комунікації: радіо, телебаченням, Інтернетом. Особливостями їх є виразна оцінність, суб'єктивність, ідеологічна багатозначність. Виразні характеристики таких одиниць традиційно використовують сучасні письменники. Так, брати Капранови в «Щоденниках моєї секретарки» відтворюють дух суспільно-політичної боротьби і настроїв суспільства у 2004-2005 роках, активно застосовуючи ключові для того часу лексичні та фразеологічні одиниці, наприклад, імена політичних лідерів *Кучми* і *Чорновола, Ющенка* і *Януковича*, боротьба між якими була основною темою суспільних дискусій, та назв міст, які ототожнювали центри протистояння: «У нас, знаєш які люди?! Це ви тут у *Києві донецьким* вклонитеся, так, як *Кучмі* колись. А у нас всі за *Чорновола* голосували! А зараз за *Ющу*! У нас *Яник* не буде господарювати! *Львів* – це тобі не *Київ*!» [1, с.356]. Позначені слова активують важливу екстралінгвальну інформацію, є оцінними маркерами ситуації.

Показовий також контекст, де використано популярний для початку двохтисячних слоган:

«Доброго здоров'я! – привітався я.

- *Кучму – геть*! Відгукнувся хтось» [1, с.396].

Акцент на використанні «слів моменту» зробила в романі «Записки українського самашедшого» Ліна Костенко. У деяких моментах для молодого читача певні контексти вже вимагають додаткового «занурення» в соціокультурну ситуацію, наприклад: «Держава загрузає в корупції, резонансні злочини не розкриті, президент обмотаний *«касетним скандалом»*, а історія з *«таращанським тілом»* – то взагалі ганьба на весь світ» [4, с.12]; «Нашого *нетипового прем'єра* збираються з'їсти. З *леді Ю* роблять леді Макбет» [4, с.101]; «Європа об'єднується, ми знов не такі. *Сепаратисти, націоналісти. Самостійники.* Випадаємо з концепції «історично обгрунтованої інтеграції Європи». Ми взагалі якось необгрунтовані для Європи. А даремно. Наші *бренди* відповідають європейським *трендам*» [4, с.120]; «Були *шестидесятники.* Була *студентська революція на граніті*. Були *протестні акції* початку століття. Тепер прийшло покоління *Помаранчевої революції.* І вже ці переможуть…» [4, с.407].

Характерно, що в романі Ліни Костенко історія (не тільки українська) відмічена трагічними та негативними подіями: *Чорнобильська станція, касетний скандал, справа Гонгадзе, вибухи в московському метро, Скнилівська трагедія, «Норд-Ост», теракт на острові Балі, війна в Іраку* тощо.

Глобалізація й інтернаціоналізація комунікаційного простору дозволяють швидко розповсюджуватися символам однієї культури в просторі іншої, або навіть перетинатися. Цікавим у цьому сенсі є роман російського культового письменника Віктора Пелевіна «Любовь к трем цукербринам», який було надруковано у 2013 році, коли російсько-український конфлікт ще не увійшов у фазу критичного протистояння. Один із персонажів твору – журналіст і працівник інтернет-видання – бере участь у дискусіях на різноманітних інтернет-форумах, виконує певні замовлення. Див.: (рос.) «После второй колбы Кеша ощутил слабое подобие аппетита. Поев доширака со вчерашней котлетой, он захватил последний открытый «Гиннес» и сел за компьютер. Сначала он проглядел френдленту. Там опять была одна политика. *Белочервие* ядовито угрызало *быдломассу*, а быдломасса тупо топтала белочервие. Нашли друг друга. Ну что же, даем мастер-класс…

Кеша перелогинился на левый ник, закрыл глаза и представил, как превращается в огромного, каменного, обросшего мхом и ракушками тролля… Открыв глаза, он положил ладони на клавиатуру. Выходной начался. Сначала, конечно, Украина.

Забравшись на ветку под названием «Общество Рагульско-Кацапской Дружбы», где шел перманентный срач с *бандерлогами*, Кеша оглядел поле боя. …

Войско *рагулей* вывесило свежий постер: Янукович, согнувшийся под тяжестью шапки Мономаха, сорванной с изумленного Путина. Лучше всего неведомому художнику удалась гримаса на лице Януковича, в которой слились торжество, страх и мучительная

неспособность противостоять давней страсти – просто какие-то достоевские подробности и глубины. Твердая четверка, подумал Кеша, *тема шапок* раскрыта.

Сегодня он сражался против *бандерлогов*. Подав для виду пару тусклых реплик, он дождался нужного поворота дискуссии и выложил заготовленный на прошлой неделе продукт. Это была фотожаба с голыми братьями Кличко – говорили, откуда-то из гей-журнала. Боксеры были не особенно перспективны политически, но остальные вожди *укров* не вдохновляли совсем…

Кеша опять перелогинился, перепрыгнул на другую ветку и с удовольствием потролил сперва *ватных* («тех, кто носит «адидас», завтра родина продаст» … «на майдане плитку с улиц пустили на снаряды – информация к размышлению: не агент ли ЦРУ жена Собянина?»), потом *рукопожатников* («Сегодня слово «рукопожатный» означает, что по вашему адресу уже выехал вежливый каменный гость»), а потом вступил в бодрый говносрач с известным блогером…» [6, с.117-122].

Звернемо увагу на слова, що є популярними в інтернет-середовищі, у соцмережах і, одночасно, символізують певну соціально-політичну, культурно-психологічну ситуацію.

Знаковим є активне використання в романі термінології інтернет-комунікації (рос. *френдлента, ветка, перелогиниться, левый ник, троль, потролить, фотожаба, блогер*), що теж є елементом відтворення характеристик часу, суспільних цінностей тощо.

Як висновок констатуємо, що динаміка суспільного життя, соціальних процесів і динамічний розвиток нових типів комунікації, зокрема інтернет-комунікації, стимулює процеси, які впливають на швидкість і якість засвоєння нових лексичних і фразеологічних одиниць мовцями.

Зменшується, а іноді й нівелюється, вплив традиційних тлумачних словників на формування і нормалізацію лексикону пересічної особистості.

У боротьбі мовної норми і суспільної мовленнєвої моди саме остання частіше починає домінувати як фактор впливу на засвоєння і функціонування актуальної лексики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Брати Капранови. Щоденники моєї секретарки. / Брати Капранови. – К.: Гамазин, 2011. – 400 с.

2. Винниченко Володимир. «Уміркований» та «щирий»: повісті та оповідання. /Володимир Винниченко. – К.: Молодь, 1992. – 416 с.

3. Загребельний Павло. Гола душа. / Павло Загребельний. – К., 1992. – 160 с.

4. Костенко Ліна. Записки українського самашедшого. /Ліна Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. – 416 с.

5. Лафарг Поль. Мова і революція. Переклад З.Б.Йоффе і Д.С.Леві. / Поль Лафарг. – Харків: Радянська школа, 1936. – 94 с.

6. Пелевин Виктор Олегович. Любовь к трем цукербринам. / Виктор Пелевин. – Москва: Эксмо, 2014. – 488 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олег Семенюк – доктор філологічних наук, професор, ректор Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вплив екстралінгвальних факторів на мову, контактування мов, комунікативна лінгвістика.